

KÖRNYEZET-DISKURZUS

VÁRADI MONIKA MÁRIA – DORIS WASTL-WALTER

A szomszédság színe és fonákja: határok, konfliktusok, diskurzusok

Az osztrák-magyar-szlovén hármas határ, amely hagyományosan a jószomszédi kapcsolatok vidékének nevezhető, az elmúlt években jelentős környezetvédelmi konfliktus színtere lett.¹ E konfliktus ugyan a hármas határvidéken alakult ki, de közvetlenül magyar és osztrák településeket, s mindenekelőtt a magyar kisvárost, Szentgotthárdot érinti. A konfliktust az robbantotta ki, hogy egy osztrák cég közvetlenül az ország és a város határa mellett egy nagy kapacitású hulladékégetőt szándékozik építeni, s ezt a tervet a szentgotthárdiak minden erővel igyekeznek megakadályozni. Tanulmányunkban ezért a magyar és osztrák határon átnyúló szomszédsági kapcsolatokat mutatjuk be, a konfliktus magyar és osztrák szereplőinek diskurzusait elemezzük.²

Az ófalui atomhulladék-tároló tervezett megépítése körül kibontakozott lokális konfliktust elemezve a környezetvédelmi konfliktusok természetét, társadalmi, kulturális és politikai beágyazottságát plasztikusan,

¹ Ez az esettanulmány az Európai Bizottság 6. keretprogramja által támogatott „Searching for Neighbours [SeFoNe]: Dynamics of Physical and Mental Border in the New Europe” című nemzetközi kutatás keretében készült. Alapjául a 2007 decemberében és 2008 januárjában készített 32 strukturált interjú, a megfigyeléseinket rögzítő terepnapló, a sajtóorgánumok, dokumentumok szolgálnak.

² Szlovénia csendes, passzív szerepet játszik ebben a konfliktusban. A magyar határhoz közel fekvő települések polgármesterei elutasítják a szemétegető megépítését, ám politikai szerepet a konfliktus megoldásában nem vállalnak, és a szlovén állam nem vett részt a környezeti hatástanulmány egyeztetési folyamatában. A szlovén zöld szervezetek képviselői viszont az osztrák-magyar határ mentén szervezett demonstrációk rendszeres résztvevői, s tagjai a konfliktus kapcsán létrejött zöld együttműködésnek.

gondos aprólékossággal mutatják be Szijártó Zsolt tanulmányai.³ A rendszerváltozás küszöbén egy lokális kisközösség és egy állami tulajdonú nagyvállalat között robbant ki a konfliktus, mi viszont most, húsz évvel később két uniós tagállam határán járunk, ahol két ország lakosai és egy osztrák cég feszülnek egymásnak. A geopolitikai feltételek és szereplők különbsége ellenére szembetűnnek a hasonlóságok, úgy a konfliktus folyamatát, mint a jellegzetes diskurzusokat, a környezetvédelmi kockázatok kommunikációját illetően. A „laikus”, környezetüket, életüket, biztonságukat a tervezett beruházástól veszélyeztetve érző emberek mindkét esetben létrehozták a maguk civil szervezeteit, és a konfliktus átpolitikálódása is végbement, igaz, az atomhulladék-tároló megépítése elleni küzdelem a magyarországi rendszerváltás eufórikus környezetébe ágyazódott, míg a hulladékégető ügye nemzetek közti és uniós politikai problémává alakult. A tervezett beruházás mellett és ellen szóló argumentációkban pedig visszaköszön a „szakértők” és „laikusok” által felépített, egymástól gyökeresen eltérő „kockázatvalóságok” közötti átjárhatóság nehézsége, ha nem éppen lehetetlensége.⁴

1. Határok, szomszédsági kapcsolatok

A hajdan az Osztrák-Magyar Monarchia belső periferiáján fekvő vidék magyar, német és szlovén falvainak természetes kis központja volt az iparosodó, fejlődő Szentgotthárd. A trianoni határmegvonással Szentgotthárd munkaerő- és agrárpiacának jelentős részét, az államhatár másik oldalára került falvak pedig természetes központjukat veszítették el, s váltak az új államok külső periferiájává.⁵ A trianoni határ e tájon egyben etnikai és nyelvi határ volt, így a határon átnyúló kapcsolatokat nem terhelték feldolgozatlan nemzeti, nemzetiségi, területi sérelmek,

³ Szijártó Zsolt (2008): Kultúra és konfliktus. In: *A hely hatalma: lokális szcénák – globális folyamatok*. Gondolat Kiadó, Budapest, 33–159.

⁴ Lásd különösen: Szijártó Zsolt (2008): Egy konfliktus etnográfiaja: „laikusok” és „szakértők” vitája az ófalui atomtemető kapcsán. In: *A hely hatalma: lokális szcénák – globális folyamatok*. Gondolat Kiadó, Budapest, 62–104.

⁵ Szentgotthárd és környéke 1990-ig tartó történetéhez lásd újabban: Beluszky Pál (2005): *Őrség–Vendvidék–Felső-Rába-Völgy. Szentgotthárd és környéke*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs

konfliktusok.⁶ A határ mindaddig átjárható maradt, míg a második világháború után föl nem húzták a vasfüggönyt, ami a magyar oldalt, a mesterségesen visszafejlesztett Szentgotthárdot nem csupán az „ellenséges” Ausztria, hanem Magyarország belseje felé is hermetikusan elzárta.

A határon átvélő szomszédsági kapcsolatok újrakedésének időszaka a nyolcvanas évekre tehető, az azóta eltelt bő negyedszázad alatt magánemberek, civil szervezetek, intézmények, települések határon átnyúló kapcsolatai egyre bővültek és gazdagodtak a geopolitikai változások, a fokozatos nyitás, a szocialista blokk összeomlása, majd az európai integráció kínálta keretek és lehetőségek függvényében.

A kapcsolatok építésében a sport- és kulturális egyesületek jártak az élen, politikai szinten akkor intézményesült az együttműködés, amikor Szentgotthárd 1983-ban városi címet kapott.⁷ Felpezsdült az élet az osztrák–magyar határ mentén: heiligenkreuzi és szentgotthárdi gyerekek nyári cseretáborokban ismerkedtek egymással és egymás nyelvvel; kórusok adtak koncertet a határ túloldalán fekvő falvakban; focicsapatok játszottak barátságos mérkőzéseket egymással; 1988-ban hosszas előkészületek után a szentgotthárdi és jennersdorfi zeneiskola növendékeiből és tanáraiból megalakult a ma is működő közös ifjúsági zenekar (*Raabtaler Jugendorchester*). 1987-ben az érintett településeknek sikerült kiharcolniuk, hogy Szentgotthárd csatlakozzon a heiligenkreuz–jennersdorfi szennyvíztisztítóhoz, azóta is ott tisztítják a város szennyvizét.⁸ A mindennapok szintjén

⁶ Az osztrák–magyar határra teljes egészében érvényes ez az állítás, a jugoszláv és magyar államhatárt úgy vonták meg, hogy néhány szlovén falu Magyarországon maradt, míg magyar falvak sora került át Jugoszláviához.

⁷ Magyar–jugoszláv/szlovén viszonylatban az enyhülés jóval korábban, a hetvenes években megindult, errefelé könnyebb volt kialakítani az oktatási, kulturális és politikai kapcsolatokat. A jószomszédi kapcsolatok a politikai-gazdasági rendszerváltozást, a határok eltűnését, az önálló szlovén állam létrejöttét követően csak erősödtek, mindenekelőtt annak köszönhetően, hogy Szlovénia rendkívüli anyagi, erkölcsi és politikai támogatást nyújt a Szentgotthárdon és környékén élő néhány ezres lélekszámú szlovén kisebbségnek.

⁸ A nyolcvanas-kilencvenes években a Szentgotthárd és a szomszédos dél-burgenlandi települések között kialakult kapcsolatban fontos közvetítő szerepet játszott a Szentgotthárdhoz csatolt Ráabafüzesen élő, a kitelepítés után töredékére fogyatkozott német kisebbség. Ők tudtak kommunikálni a szomszédokkal, míg az osztrák oldalon a trianoni határmegvonás óta etel évtizedek alatt teljesen eltűnt a magyar nyelv ismerete. Szentgotthárd élén 1984 és 2002 között egy ráabafüzesi német származású, német anyanyelvű közigazdász állt, akinek rokonai éltek a határ túlsó oldalán, s aki személyes jó viszonyt alakított ki a szomszédos települések, mindenekelőtt Heiligenkreuz vezetőivel. Ha nem ő Szentgotthárd

megindult az osztrák bevásárlóturizmus, amely a kilencvenes években élte virágkorát, és a vasfüggöny lebontása után magyarországi munkavállalók is megjelentek az osztrák legális és fekete munkaerőpiacon.⁹

A határok átjárhatóvá válása, majd eltűnése mellett a határon átnyúló kapcsolatokat a bővülő Európai Unió is alakítja a maga fejlesztési politikájával, forrásaival. Oktatási intézmények, civil szervezetek, nemzeti parkok két- és többoldalú együttműködésen alapuló projektjei mellett és mindenekelőtt az Európában egyedülálló, PHARE CBC valamint Interreg II támogatással 1997-ben létrejött, teljes infrastruktúrával ellátott, határon átnyúló *Szentgotthárd-Heiligenkreuz Ipari Parkot (IP)* kell megemlítenünk.¹⁰

A mindösszesen 65 hektáros, összefüggő terület tulajdonjoga az első három évben nagyjából fele-fele arányban oszlott meg a magyar és az osztrák fél között. 2000-ben a további fejlesztésekhez tőkeemelésre volt szükség, ehhez azonban Szentgotthárd önkormányzata nem tudott hozzájárulni. Így lett az IP többségi tulajdonosa a Burgenland tartomány százszázalékos tulajdonában lévő *WIBAG (Wirtschaftsservice Burgenland Aktiengesellschaft)*.¹¹ Ez a kényszerű lépés azt eredményezte, hogy a 8,7%-os tulajdoni hányaddal rendelkező Szentgotthárd legfeljebb ilyen arányban tudja érdekeit képviselni az IP területének értékesítését, hasznosítását, a beruházásokat illetően.¹²

tanácselnöke, majd polgármestere, valószínűleg a határon átnyúló kapcsolatokat is másként alakulnak. Az osztrák-magyar határ mentén fekvő települések kapcsolatai nem feltétlenül a szoros együttműködés mintázatával írhatók le. Az egymással szomszédos Jánossomorja és az észak-burgenlandi Andau a rendszerváltást követő években egymástól élesen eltérő irányú utat járt be, amelyen az érintkezési pontokat legfeljebb az osztrák oldalon vállalt napszámos munka, illetve a magyar oldalon bérelt/művelt földek jelentették. Az osztrák település lakóinak többsége, gazdasági érdekeit védve, élesen ellenezte a határ megnyitását is. Lásd: Gerhard Baumgartner – Kovács Éva – Vári András (2002): *Távoli szomszédok./ Jánossomorja és Andau 1990–2000. Entfernte Nachbarn. Jánossomorja und Andau 1990–2000.* Teleki László Alapítvány, Budapest/László Teleki Stiftung, Budapest, Regio Könyvek/Buchreihe Regio

⁹ „Szentgotthárdon volt a legtöbb butik a megyében. A végén már be kellett avatkozni, le kellett teremteni őket, mert a magyar vendégekkel nem is akartak foglalkozni” – emlékezett a város volt polgármestere.

¹⁰ Ausztria ekkor már két éve uniós tagállam volt, Burgenland kiemelt fejlesztési területként jelentős forrásokhoz jutott. Magyarország 2004-ben csatlakozott az Európai Unióhoz.

¹¹ A *WIBAG* az osztrák oldalon kezdettől többségi tulajdonos volt.

¹² Az IP magyarországi alkalmazottja és a szentgotthárdi városvezetés természetesen maga tárgyal a magyar oldalon megtelepedni kívánó befektetőkkal, s dönt

Az IP a maga idejében a jószomszédi viszonyt kifejező uniós beruházás volt, s az is maradt addig, amíg a személtégető építésének terve nyilvánossá nem vált. A legújabb konfliktus fényében Szentgotthárd városának korábbi polgármestere hibának tartja, hogy elmaradt a közös szabályozás; rögzíteni kellett volna, hogy milyen termelő tevékenységet nem engednek be az Ipari Park két oldalára, s azt is, hogy a környezeti szempontból kérdéses beruházások engedélyezéséhez mindkét fél egyetértésére szükség van. A szabályozás elmaradt, mert *„erre nem gondolt senki, olyan jó volt a viszony”*.

2. Környezeti konfliktus és szomszédság

2. 1. A konfliktus fontos állomásai

2006 májusában a *BEGAS (Burgenländische Erdgasversorgungs-AG)*¹³ a heiligenkreuzi Ipari Parkban projektbemutatót tartott, amelyre nem hívták meg sem Szentgotthárd vezetését, sem az IP alkalmazásában álló magyar menedzsert, aki véletlenül jutott be a tájékoztatóra. Ekkor derült ki, hogy a *BEGAS*, az IP osztrák oldalán fekvő legnagyobb üzem, a cellulóz gyártásával foglalkozó *Lenzing Fibers GmbH*-val egyetértésben egy éves szinten 250 ezer tonna ún. maradványanyag – szennyvíziszap, műanyag és fahulladék – elégetésére alkalmas hulladékégetőt kíván megépíteni az IP területén, hogy így biztosítson olcsó energiát az IP üzemei, mindenekelőtt a *Lenzing* számára.

A szentgotthárdi városvezetéshez azonnal eljutott a hír a beruházás tervéről – amely akkor már fölkerült a *BEGAS* honlapjára –, és arról, hogy a projekt bemutatása során az egyik dia fölső sarkában állítólag ez a mondat szerepelt: *„és a magyarokat majd meggyőzzük”*.

A reakció gyors és határozott volt. Szentgotthárd képviselőtestülete már májusban határozatot fogadott el: nem ért egyet a város lakóinak

a beruházásokról, de például a terület árát a park mindkét oldalán a *WIBAG* határozza meg.

¹³ A Burgenland tartomány energiaellátását biztosító részvénytársaság 2002 óta három önálló szervezeti egységből áll, a *BEGAS* hozta létre az *RVH Heiligenkreuz GmbH*-t, azt a szervezetet, amely a hulladékégető beruházásának levezényléséért felelős. A *BEGAS* részvényesei Burgenland tartomány és burgenlandi önkormányzatok. Lásd: www.begas.at, valamint www.sauber-verwerten.at.

érdekeivel ellentétes és a térség fejlesztési elképzeléseivel szembemenő projekttel. Az önkormányzat politikai és diplomáciai vonalon indult el, nemzeti és európai parlamenti képviselőket keresett fel, a szakminisztériummal kezdett tárgyalásokat, ezzel egyidejűleg a város civil szervezetei is elkezdtek mozgolódni. Az első demonstrációra 2006 júniusában került sor, a Ráabafüzes-Heiligenkreuz határátkelő felpályás útlezárásával kezdődött a tiltakozások hosszú sorozata.¹⁴

1. kép

A *BEGAS* vezetői 2006 júliusában meghívták a környékbeli osztrák falvak és Szentgotthárd polgármestereit, képviselőit egy bécsi kirándulásra, két szemétegetőt mutattak meg nekik, hogy meggyőzzék őket, korszerű és környezetbarát, az emberi egészségre veszélytelen technikáról van szó. A bécsi kirándulás magyar résztvevőit nem sikerült meggyőzniük. 2007 februárjában Szentgotthárd polgármestere a hajdani vasfüggöny mentén létesült *Népek Barátsága Emlékparkban* a magyar nemzeti lobogó helyére fekete zászlót húzott, hogy így fejezze ki: „*gyászoljuk a barátságot!*”

Márciusban a város több mint ezer diákjának tartott rendhagyó környezetvédelmi óra keretében indították útnak a „*Nein, danke!*” mozgalmat, a fekete zászló helyére pedig a *Nein, danke!* feliratú zászló került, máig itt lobog. (Lásd 1. kép)

2007 tavaszán került sor az eddig legnagyobb tiltakozó tüntetésre, ekkor jelent meg az országos sajtóban az osztrák nagykövet és Szentgotthárd

¹⁴ Szentgotthárd, majd a környezetvédelmi konfliktusok megoldására létrejött civil szervezet, a *PRONAS* (Pro Natura St. Gotthard) kezdettől hangsúlyt fektet arra, hogy az eseményeket lehetőleg napra pontosan dokumentálja. E dokumentumok, illetve a sajtóban megjelenő cikkek feldolgozása, elemzése kutatásunk fontos részét jelentik. Lásd a www.szentgotthard.hu, valamint www.pronas.hu weboldalakat.

hárd polgármestere közötti éles hangú levélváltás, és a magyar parlament is elfogadta a várost támogató határozatát.

Mindeközben az elkötelezett civilek létrehozták a maguk szervezetét *PRONAS (Pro Natura St.Gotthard)* néven, megindult a magyar, osztrák és szlovén zöld szervezetek közötti együttműködés is, létrejött az osztrák *BIGAS (BürgerInitiative Gegen AbfallSchweineerei – Polgári Kezdeményezés a Szemétdísznóság Ellen)*.

2008 januárjában nyilvánosságra hozták a beruházás környezetvédelmi hatástanulmányát. Mivel a szemétégető a határ mentén épül meg, és környezeti hatásai Magyarországon is érezhetőek lesznek, az ENSZ Espoo-i egyezménye¹⁵ alapján a magyar államot be kell vonni az engedélyezési eljárásba, az egyezmény a kormánynak véleményezési jogot biztosít, vétőjogot nem. Az osztrák törvények alapján is mód nyílt bekapcsolódni az engedélyezési eljárásba, bárki, aki az érintett (a projekt színhelyéül szolgáló, illetve azzal határos) településeken él, állásfoglalást nyújthatott be a tervezett beruházással kapcsolatban. Emellett ügyfélként is bejelentkezhetett szomszéd településekről (így Szentgotthárdról is) olyan magánszemély, aki igazolni tudja, hogy a beruházással anyagi, erkölcsi kár éri, valamint ügyfélként való elismerésüket kérhették magyar környezetvédelmi szervezetek is. Az ügyféli státus elismerése részvételi és fellebbezési jogot biztosít az engedélyezési folyamatban.

A környezeti hatástanulmány nyilvános véleményezési folyamata 2008 márciusában lezárult, Szentgotthárdról, a magyar virtus és a környezetkímélő közlekedés jegyében, lovas futárok vitték a dokumentumokat Eisenstadtbba, a tartományi kormány hivatalába. Osztrák és magyar oldalról összesen 5605 beadványt juttattak el az illetékes, engedélyező hatósághoz.

Miközben javában folyt a környezeti hatástanulmány véleményezési folyamata, Szentgotthárd városa 2008. április 6-ára népszavazást írt ki „egészségünk és környezetünk védelméről”, melynek egyik kérdése a szemétégető elutasítására vonatkozott. A helyi véleménynyilvánító népszavazáson a jogosultak 59%-a jelent meg, 98%-uk elutasította az égető megépítését is. 2008 nyarán repedés támadt a beruházást támogató borgenlandi önkormányzatok addig tömörnek látszó falán is, három kistelepülés (Mogersdorf, Weichselbaum, Eltendorf) képviselőtestülete hozott határozatot az égető megépítése ellen. A tiltakozók köre tovább bővült,

¹⁵ Az egyezmény 1997-ben lépett hatályba.

száz magyar és osztrák orvos tiltakozott a beruházás ellen annak egészségkárosító hatása miatt, és a környezeti hatástanulmány megjelenése után a közeli steiermarki és burgenlandi termálfürdők vezetői is hangot adtak a beruházással szembeni ellenérzésüknek, mondván, a létesítmény imázs-romboló, és féltő, hogy a termálturizmus visszaeséséhez vezet.

Burgenland tartomány saját szakemberei mellett független szakértőket is megbízott a hatástanulmány véleményezésével. A környezeti hatástanulmány elfogadásának folyamata 2008 őszén Oberwartban nyilvános közmeghallgatással zárult, de már nyár eleje óta köztudomású volt, hogy a tartomány által felkért szakértők véleménye szerint a tervezett beruházás sem a természeti környezetet, sem az emberek életminőségét nem veszélyezteti, s hogy Burgenland tartomány támogatja a projekt megvalósítását.

2008. december 12-én Szentgotthárd és Mogersdorf önkormányzata, az osztrák Zöld Párt és öt szlovén zöld párt, valamint a PRONAS és a BIGAS közös petíciót írt alá és küldött el az Európai Parlamentnek, amelyben tiltakozásukat fejezik ki a tervezett hulladékégető ellen. Ugyancsak az év végén indította el hulladékégető-ellenes képeslap-akcióját a város önkormányzata; a kétnyelvű képeslapokat a MOL-kutaknál

**MADE IN BURGENLAND
DANKE, NEIN!**

**AZ OSZTRÁKOK KEDVES EMBEREK.
JÓ SZOMSZÉDSÁGBAN ÉLÜNK
VELÜK. OLYKOR MEGLEPJÜK
EGYMÁST EZZEL-AZZAL.
MÉGSEM FOGADHATUNK EL
MINDEN AJÁNDÉKOT.**

Österreicher sind gute Menschen. Wir sind einander gute Nachbarn. Ab und zu überraschen wir einander mit diesem und jenem. Man darf aber nicht alle Geschenke annehmen.

I ♥ SZENTGOTTHÁRD

*Der Atem
von Heiligenkreuz*

árusítják, a támogatók kihelyezett ládába dobott lapjait a cég juttatja el a címzetteknek, Mag. Rudolf Simandlnak, a *BEGAS* igazgatójának valamint Hans Niesslnek, Burgenland tartományfőnökének. (lásd 2. kép) Ám a tartós és heves tiltakozás, és a mégoly szellemes akciók sem tántorították el az eltökélt osztrák politikusokat és hatóságokat, hiszen 2009 januárjában Burgenland Tartományi Hivatala megadta az elsőfokú engedélyt az égetőmű megépítésére – „*az előzmények ismeretében nem meglepő módon*”, olvashatjuk a *PRONAS* honlapján.

2.2. A konfliktuskezelés aszimmetriái

A hulladékégető jószerivel attól a perctől kezdve, hogy a beruházás terve napvilágra került, Magyarországon *nemzeti, két állam közötti és egyúttal európai uniós* politikai kérdéssé vált. A nagyfokú politikai érzékenység okai között a Rába és a Lappincs folyók évek óta tartó szennyezése éppen úgy megtalálható, mint a környezetszennyezés és a beruházás ellen fellépő szentgotthárdi civil szervezet, a *PRONAS* stratégiája. A két folyón évek óta tapasztalható szennyezés kérdésében – különböző börgyárakból és a fürstenfeldi geotermikus erőműből szennyező anyagok, só kerül az élővizekbe – a magyar és osztrák hatóságok nem jutottak megoldásra, az osztrák oldal a szennyezés tényét is vonakodott elismerni. A szentgotthárdi civilek kezdettől azt a stratégiát követik, hogy nem csupán a magyarországi illetékes hatóságokat keresik meg, hanem közvetlenül fordulnak az osztrák szereplőkhöz, legyenek azok folyószennyező börgyárak, környezetvédelmi szakhatóságok, minisztériumok vagy politikai pártok.¹⁶ Ezzel közvetlen reagálásra készítették az érintetteket. Mindezzel egy időben a magyar szakminisztériummal, környezetvédelmi szakhatóságokkal is személyes kapcsolatokat alakítottak ki. Ugyanakkor a konfliktus mentének, tevékenységüknek, állandó akcióiknak, a 2006 óta szervezett közel 50 kisebb-nagyobb demonstrációnak saját honlapjukon túl is széles, országos médianyilvánosságot biztosítottak. Kétségtelen, hogy a magyar nyilvánosságban mindvégig ez a szervezet – kisebb mértékben a helyi önkormányzat – tematizálta és értelmezte magát a konfliktust. A magyar kormányzat és a politikai pártok képviselői a civil szervezet szakadatlan

¹⁶ Ez azért is lehetett sikeres stratégia, mert a *PRONAS* vezetője és vezetőségi tagjai között többen kiválóan, tárgyalási szinten beszélnek németül.

nyilvános jelenléte, a fáradhatatlanul gyártott levelek, petíciók miatt sem engedhette meg, hogy ne vegyen tudomást a határ mentén felhalmozódott környezetvédelmi konfliktusokról. S ebben a kérdésben az egyébként rendkívül megosztott magyarországi politikai elit egységesnek bizonyult. Nem pusztán a térség országgyűlési képviselője emelte fel a szavát az „ördögi terv” ellen, mind a Rába, mind az égető ügyét az uniós parlament környezetvédelmi bizottsága elé vitte egy néppárti képviselő, aki azután képviselőtársaival együtt tiltakozó levelet írt Burgenland tartomány vezetőinek, az osztrák környezetvédelmi miniszternek. A magyar parlament környezetvédelmi bizottsága kihelyezett ülést tartott Szentgotthárdon, a környezetvédelmi miniszter, illetve államtitkárai rendszeres vendégek itt.¹⁷ 2007 júliusában az osztrák és a szlovén nagykövet társaságában látogatást tett a városban, s megtekintette az éppen megint habzó Rábát a környezetvédelmi elkötelezettségéről ismert köztársasági elnök, aki nyilatkozatában „tűrhetetlennek és cinikusnak” nevezte az osztrák hatóságok viselkedését, s a konfliktusok kapcsán hangsúlyozta, hogy azok a két állam egymáshoz való viszonyát terhelhetik meg. A magyar kormányfő a 2007. szeptember 21-én az osztrák *Der Standard* című lapnak adott interjújában az osztrák politika „túlzott magabiztosságáról” beszélt, s a környezetvédelmi problémára is utalt. A környezetvédelmi konfliktusok, a szemétegető ügye a 2007. november 29-én Budapesten megtartott közös osztrák-magyar kormányülésen is szóba kerültek, ahol a magyar miniszterelnök arra kérte az osztrák kancellárt, hogy a határ magyar oldalán élők aggályait és ellenkezését figyelembe véve vegye fontolóra, hogy az égetőművet más helyszínen építik meg. Az osztrák kancellár biztosította magyar kollégáját arról, hogy az engedélyezés során a nemzetközi egyezmények és az osztrák törvények szerint járnak el, s kikérik az érintettek véleményét, de kijelentette, hogy az égetőmű megépítése gazdasági és nem politikai kérdés.

A kancellár véleményét osztották a hulladékégető megépítését támogató szakértők és politikusok is, a határ osztrák oldalán ugyanis a beruházás *tisztán gazdasági és technológiai* kérdésként jelent meg, és nem vagy csak korlátozott mértékben és eredménnyel vált politikai problémává. Noha 2007 őszén önkormányzati választásokat tartottak Burgenlandban, egy

¹⁷ Az égető elleni tiltakozók közé léptek megyei és regionális politikusok is, akik levélben fordultak a burgenlandi tartományfőnökhöz.

település kivételével a beruházás nem volt választási téma.¹⁸ A politikai küzdőtéren pedig a tartományi parlament és a helyi önkormányzatok kis ellenzéki pártjai, az FPÖ (Osztrák Szabadságpárt) és a Zöld Párt képviselői emelték fel szavukat a hulladékégető megépítése ellen, illetve a magyarok tiltakozó akciói mellett. A beruházás, ha egyáltalán, legfeljebb tartományi belpolitikai harcok témájaként bukkan fel a nyilvános diskurzusokban. Az égetőmű megépítését támogató politikusok meggyőződése, amelyben a beruházó is osztozik, hogy csupán néhány szentgotthárdi politikus és izgága civil, valamint helyi ellenzéki és minden fejlődésre nemet mondó zöld politikus *kreál problémát és okoz konfliktust* ott, ahol az nem létezik.

A beruházó *BEGAS* megteremtette a maga nyilvánosságát. 2007 júniusában az Ipari Park irodaépületében megnyitotta információs irodáját – a projektiroda egy munkatársa felelős a lakossági kommunikációért, bárki érdeklődő besétálhat ügyfélfogadási időben –, és önálló honlapon tájékoztatja az érdeklődőket a beruházás részleteiről, a környezeti hatásvizsgálat aktuális állásáról, s ad választ azokra a kérdésként megfogalmazott aggályokra, amelyek a beruházással szemben felvetődnek. E válaszok természetesen egy irányba mutatnak, a projekt mellett érvelnek.¹⁹

2.3. Folytonosság és változás a határ menti szomszédsági kapcsolatokban

A környezetvédelmi konfliktusok nem alakították át a magánembereket, kulturális és sportegyesületeket, intézmények határon átnyúló kapcsolatait, együttműködéseit; a Rába habzása és az égető terve miatt nem dolgoznak kevesebben Ausztriában, nem csökkent a szomszédos országban bevásárlók, a Szentgotthárdon fodrászhoz, kozmetikushoz, fogorvoshoz, fürdőbe járók száma, a már együttműködő iskolák, zene- és énekkarok továbbra is közös projektek megvalósításán fáradoznak.

¹⁸ A Szentgotthárddal és Heiligenkreuz-cal is határos Mogensdorfról van szó, amelynek néppárti polgármestere, dacolva elvtársai figyelmeztetésével, választási kampányában tematizálta a szemétegető ügyét. A község képviselőtestülete 2008 márciusában a beruházást elutasító határozatot fogadott el.

¹⁹ Lásd a www.sauber-verwerten.at honlapot. Jellemző, a párhuzamos nyilvánosságok létét alátámasztó adalék, hogy a *PRONAS* rendszeresen hírt ad az osztrák médiákban megjelenő cikkekről, tudósításokról is, időrendbe szedve mindegyik elérhető a szervezet honlapjáról. Az *RVH Heiligenkreuz* honlapján a beruházó cég sajtóközleményei kapnak helyet. Az osztrák zöldek, a *BIGAS* állásfoglalásait, cikkeket, beszámolóit a különböző akciókról, demonstrációkról a www.buergeraktiv.at honlapon lehet elérni.

Átalakult viszont a politikai szintű együttműködések, koalíciók min-tázata. Míg korábban a heiligenkreuzi és szentgotthárdi vezetés kapcsolatát jóvialis barátság színezte, addig az égetőmű tervének nyilvánosságra kerülését követően Szentgotthárd (2002 óta hivatalban lévő, 2006 őszén újraválasztott) polgármestere, ha nyilvánosan meg nem is szakította, de a konfliktus megoldásáig felfüggesztette a hivatalos kapcsolatokat a szomszédos település régi és 2007-ben megválasztott új polgármesterével és képviselőtestületével. Szorosra vonta viszont az együttműködést a beruházást ellenző mogersdorfi önkormányzattal.²⁰ Az új, a *tervezett beruházás támogatása, illetve elutasítása mentén formálódó koalíciós koreográfia* látványosan megjelent a Magyarország schengeni övezethez való csatlakozását övező eseményeken. A város hivatalosan Mogersdorffal ünnepelt, míg a heiligenkreuzi határszakaszon, a *Népek Barátsága Emlékparkban* magyar, osztrák és szlovén zöld szervezetek tartottak újabb tiltakozó akciót.

A zöld szervezetek formálták át leginkább a határon átnyúló szomszédsági kapcsolatok tartalmát és jellegét és a határról szóló diskurzusokat.²¹ Az égetőmű megépítése ellen tiltakozó magyar civilek kiépítették a kapcsolatot a szomszéd osztrák és szlovén zöldekkel, s nagyon gyorsan kialakult a *zöld, környezetvédelmi szervezetek, magánemberek, szakértők határon átnyúló hálózata*. Ez a hálózat a mindenkori feladatokhoz, akciókhoz igazodva működik, hol a PRONAS és a BIGAS közös tüntetéseinek szervezését, akcióinak összehangolását jelenti, hol osztrák vízügyi szakemberekkel közös vízmintavételt a Rábából.²² A hálózat kialakul-

²⁰ A két település között nem új az együttműködés, közös EU-s projekt keretében építették meg az őket összekötő utat, amely 2007. december 21-ig csak kerékpárral, azóta már autóval is járható.

²¹ Sajátos módon a kezdeményező, aktív szerepet a magyarországi civilek játszották ebben a kapcsolat- és hálózatépítési folyamatban. Tehették ezt azért, mert a magyar oldalon a hulladékégető elleni fellépésben kezdettől élvezik a helyi önkormányzat támogatását. Mindez nem mondható el az osztrák oldalon, ahol a néhány zöld párti képviselő, a civil kezdeményezések masszív ellenállásba ütköznek. Ők maguk úgy fogalmazzák, hogy a dél-burgenlandi politikai szótárban a zöld jelző „szitokszói” jelent. A polgármesterek, a beruházó BEGAS zöld politikusokról és civilekről alkotott véleménye lesújtó: „*hivatásos demonstrálók*”, akik így teremtenek nyilvánosságot maguk számára, szakmai felkészültség híján lévő, minden fejlődést ellenző emberek, ha rajtuk múlna, ma is mindenki gyalog járna stb.

²² A magyar oldalon az önkormányzat, majd a PRONAS tevékenységében a folyószennyezés és az égetőmű elleni fellépés a kezdetektől összekapcsolódott. A folyószennyezés ügyében a PRONAS, a magyar szakhatóságok és a minisztérium együttes fellépésükkel sikereket értek el, mindenekelőtt a határon átnyúló együttműködés területén, az osztrák fél, minisztérium, szennyező üzem, szakhatóság

lása egyben egy közös tanulási folyamatot is jelent; a környezetszennyezés elleni eredményes fellépés érdekében a résztvevőknek új tudás, új készségek elsajátítására van szüksége, úgy a környezetvédelem, a hulladék-gazdálkodás, a nemzeti és uniós jog, mint a nyilvános akciók szervezése, a hatékony nyilvános fellépés vonatkozásában. E hálózat rugalmas, bővül és szűkül; láthattuk, hogy a hulladékegető ellen sikerült mozgósítani a térség orvosait, de ma már a magyar civilek részt vesznek olyan osztrák és szlovén környezetvédelmi demonstrációkon is, amelyek közvetlenül nem érintik a magyar területeket.

A határon átnyúló zöld hálózat kialakulásával a szomszédsági kapcsolatokban új, eddig ismeretlen szereplők jelentek meg. Ennél fontosabb azonban, hogy a konfliktus átrajzolja a határokat, módosítja a határ jelentését. Az elutasított beruházás egy lokális államhatárhoz kötődik, ugyanakkor az égető ellenzése és támogatása mentén új, globális, virtuális határ, értékek, fejlesztési politikák, jövővíziók ütközési zónája keletkezik. Az államhatár elveszti jelentőségét, a határ filozófiák, értékek, érdekek, elkötelezettségek mentén választ el és köt össze. Egy osztrák zöldpárti képviselőnő, a BIGAS egyik vezetője így értékelte az együttműködést:

„(...) kölcsönösen részt vettünk egymás akcióiban, és megalakítottunk egy határon átnyúló kezdeményezést, amit trilaterálisnak is mondhatunk, Szlovéniával is. Eltekintve attól a negatív dologtól, amit itt terveznek, én ezt pozitívnak tartom. Közvetlenül a határ mellett nőttem fel, és mindig csak egy irányba néztem, soha sem kelet felé. Nem ismerjük a nyelvet sem, és kár, hogy nem voltak kapcsolatok. Ezért nagyon pozitívnak tartom, hogy mi itt együtt dolgozunk, és végre a másik oldalra is nézünk, közös dolgaink vannak. Végso soron egy régiót alkotunk, mindegy, melyik államban élünk.”

Szemben az idézett politikusnővel, a beruházás támogatói az államhatár jelentőségének elhalványulását, a magyar és az osztrák oldal egyesülését a gazdaságtól, a gazdasági fejlődéstől várják, aminek része az égető megépítése is. Heiligenkreuz volt polgármestere így vélekedik: „A magán- és gazdasági kapcsolatok mennek a maguk útján, mert ott csak

ma már partnernek tekinti a magyar egyesületet és hatóságokat, közösen igyekeznek meghatározni és kiküszöbölni a szennyezés forrásait. Az égetőmű tekintetében azonban nem történt és nem is várható hasonló együttműködés és megoldás.

a realitás számít. És meg vagyok arról győződve, hogy a magyar gazdasági szakemberek valószínűleg nagyon örülnek annak, ha az egész úgy fejlődik tovább, ahogy most látszik.”

3. Parallel világok és diskurzusok

A szemétegető megépítését támogató és ellenző diskurzusok egymás mellett élnek, s ugyan a maguk saját nyilvánosságában reflektálnak egymásra, *nincs átjárás és párbeszéd* közöttük, hiszen különböző filozófiák, értékek, tudás és hitek mentén szerveződnek.²³ Kutatóként nem lehet tisztünk egyik vagy másik diskurzus igazsága mellett állást foglalni, és az sem feladatunk, hogy az égető ellen vagy mellett törjünk lándzsát. Elsősorban nem azért, mert hulladékgyűjtési vagy környezetvédelmi kérdésekben laikusok vagyunk, hanem mindenekelőtt azért, mert azt valljuk, hogy a környezetvédelmi konfliktusok mindig adott társadalmi környezetbe ágyazódnak, nem tekinthetők pusztán technikai-technológiai problémának, maguk az érintettek sem (csak) akként kezelik. Azt tapasztaltuk, hogy a hulladékégető megépítését támogató, illetve ellenző diskurzusokat rendkívül erős érzelmek, olykor indulatok hatják át, még akkor is, ha ezeket az érzéseket olykor hűvös számok, statisztikák fedik el. Érthető ez, hiszen minden résztvevő, érintett számára nagy a tét, a szó tágabb értelmében vett egzisztenciális kérdéstről, az emberi élet biztonságáról, a biztonságérzetről van szó. Másként fogalmazva arról, hogy ki mit gondol, tud, hisz egy adott beruházás, esetünkben egy energiát előállító hulladékégető megépítéséből fakadó előnyökről és *kockázatok*ról. Kutatóként tehát nem törekedhetünk másra, mint hogy megértsük, értelmezzük a diskurzusok struktúráját, feltárjuk a mögöttük húzódó érdekeket, értékeket, vélekedéseket, hiteket.

²³ „(...) a szembenálló felek – különböző perspektívájuknak megfelelően – egymástól gyökeresen eltérő „kockázatvalóságokat” építettek fel, ami nagymértékben megnehezítette közöttük a „kockázatkommunikációt”. Szijártó (2008): 100. A beruházást támogatók és ellenzők diskurzusai nagyon hasonló logika, értékek, tudások és hitek mentén épülnek fel, mint ahogy azt Szijártó az ófalui konfliktus kapcsán bemutatta.

3.1. A fejlődés forгатókönyvei

Nem csupán a diskurzusok, az érdekek is összebékíthetetlenek. Az osztrák oldalon erős gazdasági érdekek fűződnek a tervezett beruházáshoz, hogy ezek egyben politikai érdekek, azt csupán a projekt osztrák ellenzői hangsúlyozzák, utalva arra a sajátosságra, hogy Burgenland tartomány tulajdonos a befektető cégben, ugyanakkor a projektet is a tartományi hivatal engedélyezi. 115 millió eurós befektetésről van szó, amelynek célja a cellulózrostot előállító, rendkívül nagy energiaigényű *Lenzing Fiber GmbH* heiligenkreuzi üzemének tartós ellátása olcsó és környezetbarát energiával (árammal és hővel). A tét a beruházás kivitelezője, a *BEGAS* és leányvállalata, az *RVH Heiligenkreuz* képviselői és a projekt támogatói szerint az, hogy megmaradjon a cég az IP-ben, hogy bővítse termelését és növelje foglalkoztatottainak számát. A 2006 óta működő biomassza-erőmű energiáját is ez a cég vette meg, éppen azután, hogy az égető terve miatt megszakadtak a tárgyalások Szentgotthárd és az IP között a biomassza-erőmű olcsó energiájának átvételéről. A közvetlen tét tehát egy jelentős kapacitású és tőkeerejű üzem, valamint 180 munkahely megtartása. A hosszú távú gazdasági érdekek között első helyen az olcsó és fenntartható energia megteremtése áll, ami vonzó lehet újabb betelepülő cégek számára is. Az olcsó energiára pedig égetően nagy szükség van annak érdekében, hogy az itt működő s majdan betelepülő cégek versenyképesek maradjanak a világpiacon. A beruházó *Energiapark* megteremtéséről beszél, ahol a biomassza, azaz a biogáz-erőmű és az égető által termelt energia váltja majd ki a jelenlegi, folyamatosan dráguló energiaforrásokat.

A projektet ellenzők gazdasági érdekek nevében is fellépnek, ezek azonban nem az iparhoz, hanem a turizmushoz kapcsolódnak. Szentgotthárdot azért is érintette érzékenyen az égetőmű megépítésének terve, mert a város hosszabb távú turisztikai fejlesztésének első lépéseként, 2006 őszén ádták át a termálfürdőt. Úgy érvelnek, azzal, hogy megépül az égető, a város és a fürdő is veszít vonzerejéből, az épülőben lévő szálloda ablakából „nem a naplementét lehet majd látni, hanem az égető füstölő kéményét”. Szentgotthárd a termálturizmussal tágabb vidéke lágy, ökológiai turizmusát kívánja összehangolni, s mind a város, mind a környező falvak vezetőinek meggyőződése, hogy e turizmus alapja az érintetlen, ép és vonzó természeti környezet, amelyet a beruházás tönkretesz. A projekt osztrák ellenzői a dél-burgenlandi falvak számára a lágy turizmus fejlesztésében látják a kitörési pontot, a községek egy része a *Naturpark Raab* tagja, és emellett több olyan

vállalkozás is létrejött az utóbbi időben, amely a közeli termálfürdők beszállítója, s mint ilyen, hangsúlyt fektet az egészséges és biotermékek előállítására. Utaltunk már arra, hogy e termálfürdők vezetői is attól tartanak, hogy pusztán a tudat, hogy a közelben hatalmas mennyiségű szemetet égetnek el, elriaszthatja a vendégeket. A mogersdorfi polgármesteri hivatalban titkárnőként dolgozó asszony attól fél, hogy *„ha megépiül, mi leszünk a falu az égető mellett, senki nem akar majd idejönni nyaralni, pihenni”*.

Az ellenzők szerint a beruházás megvalósulása elkerülhetetlenül visszaveti a turizmust, és ez megélhetési lehetőségek, munkahelyek elvesztését eredményezi. Becsléseik szerint a turisztikai és hozzá kötődő ágazatokban 6000 munkahelyet veszélyeztet a projekt megvalósulása, ami jóval felülmúlja az égetőmű által teremtendő új munkahelyekét. Ez a kritika különösen akkor vált élessé, amikor kiderült, hogy az előzetesen bejelentett száz munkahelyhez képest az égetőben mindössze negyven embert alkalmaznak majd.

Az ellenzők – és néhány gazdasági szakértő – aggályokat fogalmaznak meg a további IP-beli beruházások és a foglalkoztatási kapacitások bővülése kapcsán is. Reális a veszély, mondják, hogy az olcsó energia miatt nagy energiaigényű, tehát elsősorban vegyipari, a környezetet terhelő, szennyező cégek telepednek az IP-be, ami azután az égetőmű kapacitásbővítését eredményezi, mert erre a nyilvánosságra került tervek szerint van lehetőség.

A pro és kontra gazdasági érvek hátterében a kívánatos fejlődési utakról és politikákról alkotott elképzelések eltérései, a „klasszikus” ipar és a posztmodern idők „ipara”, a táj, a természet értékeire építő, ökológiai és egészségturizmus szembeállítása áll.²⁴

²⁴ Az égető támogatói szerint hibás a szembeállítás, hiszen ipar és turizmus jól megférnek egymás mellett, elég megkérdezni a heiligenkreuzi szállásadókat, mennyit profitálnak az Ipari Parkba érkező mérnökökből, szakemberekből. Néhányan, köztük Heiligenkreuz volt polgármestere a szentgotthárdi városvezetés szemére vetik, hogy *„félszívvel”* foglalkozott az Ipari Parkkal, és abban, hogy az nem népesült be a várt mértékben, a koncepcióváltás, a turizmus felé való fordulás is felelős. Továbbfűzve a gondolatot, azt mondják, rossz döntés volt, hogy az Ipari Parkhoz közel építette meg élményfürdőjét, ennek következményeit viselje Szentgotthárd vezetése. Az égető elleni tiltakozás hátterében az áll, hangzik a következtetés, hogy e döntés következményeiért a felelősséget az IP-re, illetve az osztrák beruházóra kívánják hárítani. (Ipar és turizmus harmonikus illeszkedését illusztrálandó, a volt heiligenkreuzi polgármester körbevezetett minket az IP osztrák területén, s a cellulózüzem közvetlen szomszédságában elhelyezkedő területre mutatva mesélte, hogy

3.2. Topográfiaiák

A fejlesztéspolitikai érvelések további szálait felfejtve láthatóvá válik *a fejlett nyugat/észak – fejletlen kelet/dél aszimmetrikus ellenfogalmainak* megjelenése a diskurzusokban. A beruházás mellett kardoskodó politikusok szerint azért van szükség energiaparkra, égetőre, mert ezzel javul a hagyományosan elmaradott, strukturális hátrányokkal küszködő Dél-Burgenland felzárkózási esélye az ország fejlődő centrumterületeihez és a mindig előbbre tartó Észak-Burgenlandhoz. Az ellenzők megfordítják ezt az érvelést, azt hangsúlyozzák, hogy a beruházás éppen azokat az adottságokat, értékeket – a természeti környezetet, a tájat, a csön-det és nyugalmat – veszélyezteti, amelyek a térség tartósan periferikus helyzetének, a határ menti létből fakadó évtizedes elzártságának köszönhetően épek maradtak itt, s amelyekre egy tartós és fenntartható, az emberi élet minőségére veszélytelen turizmusfejlesztést alapozni lehet. Másfelől nem lehet véletlen, mondják, hogy a környezetre veszélyes beruházást nem a fejlett centrumokban, vagy a prosperáló turisztikai régiókban valósítják meg, hanem a keleti perifériára telepítik, az e vidékek által megtermelt hulladékot is ide szállítják, itt égetik el. A történetet a BIGAS egyik vezetője idézte fel:

„Egy asszony a következőt mondta nekem, amikor aláírást gyűjtöttünk: 'lehet, hogy undorítóan hangzik, de a kertemben a szemétdombot a legutolsó sarokba rakom. Ezért teszik ezt (az égetőt) Burgenlandban ide, Heiligenkreuzba és nem Eisenstadtba (a tartományi fővárosba).' Tehát itt, Burgenlandon belül a peremen vagyunk. Még ha a Lenzingnek itt is van az üzeme, kötve hiszem, hogy Burgenland északi részén egy ilyen létesítmény építését elkezdenék és végigvinnék.”²⁵

Az osztrák oldalon észak és dél szembeállítására nem pusztán a fejlettségbeli különbségekre, hanem a hatalmi viszonyok aszimmetriájára is utal, hogy ti. a döntéseket a fejlett északi részen fekvő tartományi központban hozzák meg, azok következményeit viszont a fejletlen délen kell elviselni.

ide tenispályákat álmodtak a cég vezetői, és ő, a polgármester, az IP osztrák tulajdonosa ezt nem ellenezte, igaz, pénzt már nem adott hozzá.)

²⁵ Erre rímelnék egy szentgotthárdi képviselő szavai: „(...) az osztrákok sem hülyék, tudják, hová kell tenni a szarukat, ide a szélére!”

A magyar ellenzők keletről tekintenek nyugat felé. Az első útlezárást követő sajtótájékoztatón egy szentgotthárdi városvezető, a környezetvédelmi bizottság elnöke így fogalmazott:

„A dombok túloldalán az osztrákok négy-öt fürdőt üzemeltetnek, pucos autókkal furikáznak, és gazdagság van. Ahhoz, hogy Szentgotthárd is eljusson ide, egyedüli lehetősége a turizmus fejlesztése. (...) Mi is szeretnénk drága autókat és gazdagságot, de mindezt megghiúsítja a hulladékégető, amelyről azt állítják, hogy környezetbarát. Ha ez tényleg így van, akkor építsék Ausztria valamelyik közkedvelt síparadicsomának tőszomszédságába!”²⁶

Ami az égető tervének nyilvánosságra kerülését kísérő indulaton túl e néhány mondatból érezhető, az egy általánosabb frusztráció, amelyet a nyugati szomszéd jólétéhez való felzárkózás igénye és az a feltételezés táplál, hogy a jómódú szomszédnak éppenséggel nem érdeke, hogy ez megtörténjék.²⁷

Az égető megépítését ellenzők úgy vélik, hogy a beruházó azért is dönthetett Heiligenkreuz, a keleti határszél mellett, mert itt nem várható számottevő ellenállást, másutt, tegyük föl, egy síparadicsom mellett, vagy éppen a tartományi székhelyen a tiltakozást valószínűsíti a fejlett vidékek eleve erősebb érdekérvényesítő képessége, és ami ezzel együtt

²⁶ Azóta is visszatérő fordulat ez a szentgotthárdi diskurzusokban. Az egyik szentgotthárdi weboldalon pl. szavazni is lehet, hol épüljön meg az égető, itt vagy egy osztrák síparadicsomban. A válaszok felől nem lehet kétségünk. A meglehetősen csekély számú (mindössze 328) szavazó 94%-a az alpesi síparadicsomokba kívánja az égetőt. (www.webgotthard.hu)

²⁷ Interjúkban, beszélgetések során visszatérő panaszként hallottuk, hogy az osztrák cégeknél dolgozó magyar munkavállalókat kizsákmányolják, többet kell dolgozniuk, kevesebb bérért, mint a helybelieknek, fölényesen, lekezelően bánnak velük stb. Amikor Heiligenkreuz előző polgármesterét e véleménynyel szembesítettünk, visszakérdezett. *„Miért keres többet egy osztrák, mint egy magyar? Ez egy más mentalitás, a munka egy más világa. És mivel itt többet követelnek tőle, mintha ugyanezt a munkát otthon végezné, úgy gondolom, hogy ennek magától értetődőnek kell lennie. Számomra legalábbis magától értetődő. Az aranyos nyugat nem magától terem, miközben alszunk.”* A polgármester hozzátette, ugyanez az oka az Ausztriában erős EU-ellenességnek, mindenki azt várta, a csatlakozással eljő a Kánaán. Emé önkritikus kitétellet együtt is az orientalista diskurzus egyik általánosan elterjedt toposzának lokális változatával van dolgunk, amelynek inverze a magyar panaszáradat.

jár, a magasabb népességszám.²⁸ Szentgotthárdon és közvetlen térségében alig 15 ezer ember él.

A projekt támogatói a beruházás veszélytelensége melletti érvként gyakran hangsúlyozzák, hogy Bécsben több hulladékégető működik a város közepén, s ott senki nem tiltakozik ellenük, nyilván nincs miért. Az ellenzők azonban nem tartják összemérhetőnek a helyszíneket. Aki Bécsbe megy, nem a jó levegőt keresi, szemben a határvidékre látogatóval; a milliós Bécsnek nem a természeti környezet az értéke, míg errefelé csak ezzel sáfarkodhatnak; a bécsi égetőművekben a bécsiek szemetét és nem másokét égetik el.

Az ellenzők érvelésében találkozhatunk a *kicsi és nagy, a gyenge és az erős* oppozíciójával is. A szentgotthárdiak egyik fájdalma, hogy az égető kéménye magasabb (90 m) lesz, mint a barokk templom tornya (60 m) – e templom a város jelképe, nem mellesleg Magyarország harmadik legnagyobb barokk temploma, tornya messziről vonzza a szemet, igazodási pont. Az égető kéménye az IP-ben áll, de túl azon, hogy ontja majd a füstöt, rontja a tájképet, radikálisan átalakítja a tér hagyományos (szakralitással is átitott) rendjét és arányait.

Kétségtelen, hogy sor került olyan megnyilvánulásokra a magyar oldalon, amelyek riasztóak vagy éppen komikusak lehettek az osztrák szemlélők számára. Látható volt az egyik demonstráción *Auschwitz* feliratú transzparens is, 2007 áprilisában egy reggelre virradóan az IP mellett három akasztófa jelent meg, rajta három ember nagyságú bábu, rájuk tűzve az osztrák zászló színeit viselő papírlapok, *föld, levegő, víz* felirattal. (lásd 3. kép) A szélsőséges megnyilvánulásoktól a civil szervezet és a város önkormányzata is elhatárolódtak, de kifejezték, hogy úgymond megértik az „emberek elkeseredettségét”. S ugyan nem a PRONAS indította, de támogatta a Budapestről induló, osztrák termékek (pl. a sör és a bécsi szelet) bojkottjára felhívó kezdeményezést. Ugyanakkor mind a nyilvánosságban, mind a személyes beszélgetések alatt gyakran és nyomatékkal elhangzott, hogy a szentgotthárdiak tiltakozása, harca nem az osztrákok vagy Ausztria, hanem a beruházást tervező cég és az azt támogató gazdasági és politikai erők ellen irányul. S ez a harc egyenlőtlen felek között zajlik. „*Százmillió euróval szembe szállni hatalmas feladat, de nincs más választásunk*” – mondta egy képviselő

²⁸ Gyakran hallottuk, hogy a BEGAS megpróbálta máshol – Graz, Eisenstadt nevét említették – megépíteni ezt az égetőt, de ott a lakosság tiltakozása miatt elállt a tervétől. A BEGAS cáfolja ezt a feltételezést.

3. kép

4. kép

még 2006-ban. A 2008 áprilisi népszavazás kapcsán a szentgotthárdi polgármester pedig így nyilatkozott: „*A hulladékégető elleni harc kezdetől fogva Dávid és Góliát harca, ám Dávidhoz hasonlóan mi is bízunk a végső győzelemben.*”

Főként az égetőt ellenzők diskurzusában jelennek meg azok az ellentétpárok, amelyek a beruházás konkrét helyszínét egy tágabb, nemzeti, országhatáron átnyúló, illetve szimbolikus topográfiába illesztik, s ezzel egyben a szereplőket is elhelyezik ebben a „küzdőtérben” – önmagukat a védekezésre szorított, gyenge, ám mindenre elszánt, igazából, erkölcsi fölényéből erőt merítő fél pozíciójában látják és láttatják. (A diskurzust átítató ellentétpárok, jelentéstartalmak plasztikusan jelennek meg a „Miénk itt a tér!” környezetvédelmi városi rajzverseny egyik díjnyertes képén is, lásd 4. kép.)

3.3. Információ, tudás és bizalom

Az égetőművel szemben megfogalmazott legfontosabb ellenvetés, hogy *veszélyezteteti a természeti környezetet és az emberek egészségét*. A beruházó természetesen minden fórumon azt hangsúlyozza, hogy a létesítmény nem jelent kockázatot sem az emberekre, sem a természeti környezetre. A markáns különbségek rögtön a *nyelvhasználattal* kezdődnek. Az égető beruházója termikus maradékanyag-hasznosító létesítményről (*termische Reststoffverwertungsanlage*) beszél, szemben az ellenzők által használt szeméttégetővel (*Müllverbrennungsanlage*). Az RVH Heiligenkreuz honlapján is az áll mottóként: „mi tisztán értékesítünk” (*wir verwerten sauber*). Míg a beruházók és támogatók által használt fogalomhoz semleges, mi több pozitív jelentések tapadnak: megtisztított anyagok, érték előállítása,²⁹ addig az ellenzők fogalma már korántsem barátságos, a szemét és az égetés egyaránt negatív asszociációkat hív elő. Egyfelől a látszólag semleges technológia nyelve, másfelől érzelmeikkel átítatott hétköznapi nyelvhasználat. A projektet bemutató dokumentumokban, a nyilvános vitákban is nyomon követhető ez az oppozíció. Csupán néhány példát említünk. „Csúcsmodern hulladékfeldolgozó”, amelyben „modern füstgáztisztító” gondoskodik arról, hogy káros anyagok ne kerüljenek a levegőbe, amely

²⁹ A környezeti hatásvizsgálat során az osztrák környezetvédelmi hivatal jelezte, hogy ez az elnevezés nem pontos, lényegében hulladék égetéséről van szó. Az elnevezés azonban nem változott.

a beruházásnak köszönhetően tisztább lesz, mint valaha, „nagyszerű mintaprojekt”, amely „az elérhető legjobb és kipróbált technológiákon” alapul, és amelynek köszönhetően „tisztá és kedvező árú” áram és hőenergia képződik a regionális termelőüzemek számára. A beruházás révén „rendkívüli mértékben” felértékelődik a helyszín, ami további üzemek betelepítését eredményezi. A másik oldalon pedig: „ahol szemét van, ott bűz, patkány, fertő és kór van”, a tervezett beruházás az emberek egészségét veszélyezteti, a város és környéke „csendjét”, „nyugalmát”, magát „a béke szigetét” támadja meg. Egyfelől a megbízható technika és a fejlődés, másfelől a pusztulás és a félelem képei.

A projekt ellenzőinek aggályai, félelmei elsősorban a levegőszennyezést érintik. Az uralkodó szélirány miatt az égető kéményéből a füst kelet, vagyis Szentgotthárd, Magyarország felé száll, de környezetében is olyan finompor-kibocsátást eredményez, amely rendkívül veszélyes az emberek egészségére.³⁰ Az egyik városvezető szerint *„egyszer csak azt vesszük észre, hogy az olyan fogalmak, mint a szubalpin klíma, olyan fogalmak, mint az alpesi levegő, olyan fogalmak, hogy az Alpok nyúlványai, és így tovább, ezeket le lehet felejteni. Szentgotthárdon tüdőszanatórium volt. Gyerekek jártak ide gyógyulni...”*

A beruházó a lehető legmodernebb technika alkalmazására, a rendkívül biztonságos szűrőberendezésekre hivatkozik, arra, hogy az uniós-nál is szigorúbb környezetvédelmi előírásoknak köszönhetően minden emissziós értéket alulmúl majd a létesítmény, a káros anyag kibocsátást folyamatosan ellenőrzik, az égető megépítése után a levegő minősége számottevően javul. Az ellenzők szerint viszont az égetés „őskori technika”, amelynél léteznek modernebb megoldások is.³¹ Nincsen tökéletes biztonság, a szűrőberendezés bármikor meghibásodhat, a levegőbe kerülő káros anyagoknak csak töredékét mérik, a folyamat nem lesz teljes egészében követhető és ellenőrizhető. A másik aggály a hulladék szállítására és kezelésére vonatkozik. A hatástanulmány világossá tette, hogy az eredetileg bejelentett 200–250 000 tonna helyett az égetőben évente 325 000 tonna hulladékot, avagy hulladékból kivont, megtisztított

³⁰ Zöldek és orvosok szerint az érintett osztrák falvakban és Szentgotthárd térségében már ma a megengedett határértékek feletti a finompor-koncentráció, az égető megépítése súlyosbítaná a helyzetet.

³¹ Egy éppen épülőben lévő párizsi hulladékégetőre hivatkoznak, amelyet a föld alatt helyeznek el, nem kerül a levegőbe káros anyag. A zöld álláspont szerint mindezekelőtt a hulladék mennyiségét kellene visszafogni, és a szelektív gyűjtést és feldolgozást támogatni. Egy ekkora égető megépítése, érvelnek, a még több hulladék termelésére ösztönöz.

maradványanyagot, műanyagot, papírt, fát égetnek el. Ez a Burgenland tartományban megtermelt hulladékmennyiség majd tízszerese, az elégetendő hulladékot tehát máshonnan kell ide szállítani. A szállítás önmagában is megterheli a környezetet, mondják az ellenzők, akkor is, ha a terveknek megfelelően elsősorban vasúton történik. Nem kizárt, hogy a jövőben nem csupán Ausztria más tartományaiból, hanem külföldről, pl. Magyarországról is ide irányul a hulladék-export, ezt az égető bővíthető kapacitásai már ma előrevetítik.³² A beruházó mindezekkel szemben azt hangsúlyozza: a hatástanulmány, a szakértői vélemények is alátámasztják, hogy a létesítmény a környezetre és az emberek egészségére nem veszélyes, s hogy a *BEGAS* működését eddig is „a környezetért és az emberért érzett magas szintű felelősség” hatotta át.

Ebben a konfliktusban és a diskurzusokban az információ, a tudás vagy ezek elmaradása, hiánya, manipulálása kitüntetett szerepet játszik. A legkézenfekvőbb és a környezetvédelmi konfliktusokra jellemző módon úgy, hogy a beruházó, a projekt tervezésében és megvalósításában közreműködő szakemberek a birtokukban lévő *szaktudásra és az ebből fakadó tekintélyre* hivatkoznak, amellyel szembeállítják az ellenzők, tiltakozók, a „laikusok” hozzá nem értését, a szakértelem teljes hiányát.³³

Az égető környezetvédelmi hatástanulmányának véleményezési, engedélyezési folyamatában a civil szervezetek nem tudtak saját, minden részletre kiterjedő, az eredeti dokumentum szerkezete szerint felépülő ellen-hatástanulmányt elkészíteni, mert ehhez szakembereket ugyan igen, de pénzt már nem tudtak keríteni, egy ilyen anyag elkészítése ugyanis több tízezer euróba kerül, s e szervezeteknek nincsenek bevételei. (Akadtak szentgotthárdiak, akik a magyar államtól várták volna, hogy szakértőkkel, pénzzel támogassa egy új hatástanulmány elkészítését, természetesen mindez csak óhaj maradt.) A véleményezési eljárás során a civil szervezetek arra törekedtek, hogy minél több embertől érkezzen a burgenlandi tartományi hivatalba beadvány, mert ezzel a folyamat maga elhúzható, s ugyanakkor jelzi a beruházó, a hatóság felé, hogy a lakosság jelentős

³² A magyar állam eladta a vasúti társaság szállítási ágazatát az osztrák állami vasútnak, illetve a *Győr–Sopron–Ebenfurt Vasúttársaságnak (GYSEV)*, ezzel az utóbbi üzemelteti a Győr–Szombathely–Szentgotthárd vasúti szakaszt. Ez a tény megkönnyítheti majd a hulladékszállítást, s vélhetőleg jó üzlet lesz a társaságnak is. Ezt mindenki elismeri. Néhány, talán túlzottan is gyanakvó szentgotthárdi képviselő azonban szándékossgot vél felfedezni az adás-vétel háttérében, mondván, az üzlet már abban a biztos tudatban kötött, hogy az égetőmű megépül a határ mellett.

³³ Lásd ehhez Szijártó Zsolt 4. lábjegyzetben hivatkozott tanulmányát.

része nem ért egyet a projekttel. Hogy megkönnyítsék a tiltakozók helyzetét, a civilek előre megfogalmazták a beadványokat, amelyeket az égetőmű megépítését ellenző emberek aláírhattak. Ezek a beadványok természetesen általánosan fogalmazták meg az ellenvetéseket – a beruházás veszélyezteti a környezetet és az egészséget, munkahelyeket sodor veszélybe, a közelben leértékelődnek az ingatlanok stb. –, nem tartalmaznak számadatokat, mérési eredményeket stb. A beadványok áttekintése után a *BEGAS* sajtóközleményben jelentette be, hogy a beadványok 99%-a esetében ugyanazon szöveg sokszorosításáról van szó. „(...) egy írás elég lett volna, és így meg lehetett volna takarítani a temérdek papírt és a bürokráciának sem került volna ennyi munkájába. Alapjában véve ezek a beadványok szakmailag nem megalapozottak, nagyrészt tisztán érzelmi kijelentésekről van szó, amelyek a környezeti hatásvizsgálat során elutasításra kerülnek. Több szakmai kompetenciát vártunk.”³⁴ Mindössze ötvenöt, szakmai szempontból figyelembe vehető beadvány érkezett a hivatalhoz, így a közlemény. A *BEGAS* és az *RVH Heiligenkreuz* nyilvános diskurzusában a megbízható, pontos tények versus a tények elferdítése, a szakszerű állítások versus érzelmi kijelentések, a megbízható tájékoztatás versus (rém)mesék *oppozíciói* uralkodnak. A cég internetes honlapján még a hatásvizsgálat befejezése előtt „infosorozatot” indul; az érdeklődők „komoly és objektív tájékoztatást” „neves szakértőkkel” készített rövid interjúk szolgálják, amelyekben a beruházás mellett érvelnek.

Ez a diszkurzív stratégia, többek között, a beruházás mellett és ellen érvelők pozícióinak kicövekelését szolgálja. A beruházó cég alkalmazottai és a megszólított szakemberek által képviselt tudás, szakértelem bázisán megkérdőjelezhetetlenné válik a beruházás célszerűsége, megalapozottsága, veszélytelensége. Azok a tiltakozó emberek, csoportok pedig, akik nem képesek ugyanilyen tudást, szakértelmet, s ebből fakadó tekintélyt felsorakoztatni ellenérveik mellett, szakmai alkalmatlanságukról tesznek tanúságot, és ezáltal a beruházás körüli diskurzusok inkompetens, hiteltelen résztvevőivé válnak. S természetesen így a beruházó fél pozícióját és igazát erősítik.

Ebből a logikából fakad az a meggyőződés, hogy a beruházás támogatottsága növelhető a lakosság, az ellenzők körében, csak *tájékoztatni* kell őket, *el kell magyarázni* nekik, hogy miért van szükség erre a projektre, miért nem veszélyes a lakosságra stb. – vagyis a szaktudás (részleges) meg-

³⁴ Forrás: www.sauber-verwerten.at/index.php?id=15

osztására, ismeretterjesztésre van szükség, és *belátható* lesz mindenki számára, hogy nincs ok az aggodalomra. „*Vannak emberek, akik nem értik, de ez biztosan azért van, mert sokan talán nem értik a technikát, nem rendelkeznek szak-tudással.*” – vélekedik a beruházó cég heiligenkreuzi projektvezetője. A beruházó cég idézett mérnökembere szerint a civil szervezetek és néhány felelőtlen politikus bűne, hogy kihasználva az ismeretek, a tudás hiányát, az emberek félelmeivel játszanak, félelmet gerjesztenek, ahelyett, hogy a tárgyilagos tájékoztatásnak szabad teret engednének. Ezen érvek mögött az a feltevés húzódik, hogy a hulladékégető megépítésének támogatása vagy elutasítása alapvetően a technikai, technológiai ismeretek meglétének vagy hiányának függvénye, tehát racionális döntés eredménye, amelyben nincs, nem is lehet helye az olyan irracionális érzelmeknek, mint a feltételezett kockázatok miatt érzett félelem, szorongás. S a félelem, aggodalom is elosztható felvilágosítással, racionális érveléssel. Ez azonban nincs így.

A tájékoztatás, az információk megosztása a konfliktus, az égető körüli diskurzusok egyik központi problémája. A magyarországi elbeszélésekben a kezdet kezdetén áll az „*ősbűn*”, hogy ti. arra a tájékoztatóra, amelyen először esett szó a tervekről, nem hívták meg az érintett magyar felet.³⁵ A konfliktus e felütése óta a megfelelő és hiteles tájékoztatás, a kommunikáció, a kommunikációra való képesség/képtelenség mindannyiszor visszatérő tematika a nyilvános vitákban és a személyes beszélgetésekben. Ez a téma uralta a szentgotthárdi polgármester és a budapesti osztrák nagykövet nyílt levélváltását is, amelybe bekapcsolódtak a *BEGAS* mérnökei – a polgármester a vitát azzal zárta le, hogy közölte, megszakítja a kommunikációt a cég képviselőivel. Mindkét fél ragaszkodik a maga igazához, míg az osztrákok szerint a cég mindent megtett a hiteles és pontos tájékoztatás érdekében, addig a magyarok szerint a tájékoztatásra mindig csak akkor került sor, amikor a tiltakozó akciók ezt kikényszerítették.³⁶ Az osztrák beruházás képviselői, köztük a projektvezető arra panaszkodnak, hogy amikor információs fórumra került sor Szentgotthárdon, nem volt lehetőség az értelmes tájékoztatásra, „*a teremben csak ordítottak*”. A magyar fél azt hangsúlyozza,

³⁵ Az osztrák zöldek is felróják a cégnek, hogy az érintett osztrák lakosságot is mindenről utólag tájékoztatták.

³⁶ A cég és a civilek által a burgenlandi falvakban tartott tájékoztatókról szóló beszámolókból az tűnik ki, hogy ki-ki a maga közönségét (érdekkörét, szimpatizánsait) tudta mozgósítani, az „ellenfél” általában hivatlanul érkezett, ami megint csak azt jelzi, hogy itt párhuzamos nyilvánosságok működnek egymás mellett.

hogy a beruházók a helyi médiában, a *Gotthárd TV*-ben is módot kaptak arra, hogy bemutassák terveiket, és noha a nyilvános tájékoztatón tapintható volt a *BEGAS* képviselői elleni indulat, nem került sor semmiféle atrocitásra, s a vendégek is elmondhatták, amit akartak. Osztrák polgármesterek, szakemberek véleménye, hogy Szentgotthárdon a „kemény maggal” nem lehet értelmes vitát folytatni, kommunikálni, mert mereven ragaszkodnak előzetesen kialakított, megingathatatlan, elutasító, „aki nincs velünk, az ellenünk” álláspontjukhoz. A tiltakozók viszont úgy vélik, hogy a *BEGAS* kezdettől hazudik és manipulál, hiszen előzetesen mást mondott, mint ami végül megjelent a hatástanulmányban – s a sort oldalakon át folytathatnánk.

A kölcsönös, visszatérő vádak túlmutatnak önmagukon. Az igazmondás vagy hazugság, hitelesség vagy hiteltelenség erkölcsi tartalmú fogalmai körül forgó diskurzus végső soron a *bizalomról* szól, arról, ki kinek mit és miért hisz el. „*Azt gondolja, hogy ha bármilyen aggály felmerülne bennünk, akkor akarnánk ezt a létesítményt?*” – szegezte nekünk a kérdést Heligenkreuz volt polgármestere, s kiderült, aggályok akkor merülnének fel, ha nem a jelentős tőkeerejű és múltú cég, a *BEGAS* lenne a beruházó, „*egy tartományi vállalkozás, amelyben gyakorlatilag Burgenland tartomány és a települések a részvényesek*”. A beruházást támogató szakemberek pedig szakmai meggyőződésük, tudásuk, elkötelezettségeik alapján hisznek abban, amit képviselnek. Azok, akik ellenzik az égetőmű megépítését, nem bíznak sem a beruházóban, sem a beruházásban. „*Mi nem hiszünk el, amit mondanak. Nem hisszük el, hogy olyan korszerű technikát alkalmaznak, hogy nem lesz környezetszennyező ez a beruházás...*” – fejezte ki sokak véleményét, érzését a szentgotthárdi zeneiskola igazgatója.

A bizalmatlanság strukturális, falai átjárhatatlanok. Míg a támogatók nem csak abban hisznek, hogy a beruházás a tágabb térség – így a magyar kisváros – gazdasági fejlődését szolgálja, hanem abban is, hogy nem veszélyezteti, hanem javítja a környezet állapotát, az emberek életminőségét, és teljes mértékben *biztonságos*, addig az ellenzők szerint a beruházás csak *veszélyt jelent*, munkahelyekre, megélhetésre, természeti környezetre, emberi egészségre. Mindketten mélyen átélt, szenvedélyes meggyőződéssel vallják, hogy a másik manipulál, hazudik, s hogy benne megbízni nem lehet.³⁷

³⁷ A hazugság, a manipuláció vádját a szentgotthárdiak a folyószennyezés ügyével is összekapcsolták, mondván, az osztrák cégek és hatóságok éveken keresztül letagadták a szennyezés tényét. A 2007/2008-as szentgotthárdi tanévnyitó ünnepségen, a 'Miénk itt a tér!' című környezetvédelmi rajzverseny

Azt, hogy a párhuzamosan létező világok, diskurzusok mennyire a saját logikájuk, szabályaik szerint működnek, mennyire függenek a felek körülbástyázott álláspontjától, s milyen mértékben összeegyeztethetlenség, plasztikusan jelzik a beszámolóik egyazon eseményről, a bécsi szemétegetőkben tett látogatásról. A vita tárgyát az képezi, büdös volt-e az égetőkben vagy sem. Az osztrák résztvevők szerint nem. *„Magam is ott voltam, bejártuk a területet, nem volt büdös. Sehol, bent sem, ahol az anyagot tartják, de ott a kapuk zárva vannak, csak mi néztünk ott körbe. És akkor az az úr a magyar városból, elhozta magukkal egy sajtófotóst, odaálltak, befogták az orrukat, és akkor ő lefotózta őket. És ezt jelentették meg Magyarországon. (...) De nem volt büdös.”*

Szemben a volt heiligenkreuzi polgármesterrel, a kirándulás magyar résztvevői viszont egyöntetűen azt vallják, bizony büdös volt.³⁸ A városi televízió vezetője ekképp számolt be a túráról:

„(...) amikor kimentünk, megkerültük az épületet, nagy bűz csapott meg minket. Mert nem lehet szemetet kezelni úgy, hogy nem büdös. (...) Kérdezték, mikor hazajöttem. Mondtam, nem azt érzed, hogy büdös van, hanem, hogy nyomott a levegő. Mint amikor egy szobát nem szellőztetnek, és elhasznált minden. És úgy éreztem egy idő után, hogy koszos vagyok. Az ember a bőrén érzi, mint amikor egy építkezésen apró porszemecskék lerakódnak. Két napig az orromban éreztem.”

A kirándulásról szóló, szisztematikusan eltérő elbeszélések megint csak túlmutatnak önmagukon, egy olyan interpretációs és érvelési gondolatsor elemei, amelyek mindkét oldalon alapvetően megkérdőjelezzik a másik fél megbízhatóságát, szavahihetőségét, hitelességét.

a következő „mottóval” hirdette meg a polgármester: *„Szomszédaink sokat hazudtak a város lakosainak a Rába szennyezése kapcsán. Elég volt! Hazudni nem szabad. Soha nem engedhetjük meg, hogy Szentgotthárdot olyanok szennyezzék, akik ráadásul ezt le is tagadják!”*

³⁸ Van, aki szerint a látogatás időpontjában a vendéglátók szándékosan leállították a szemétszállítást, hogy a beérkezéstől a szétválogatáson át az égetésig terjedő folyamatot nem mutatták be teljes egészében – vagyis, hogy amit láttak, részben manipuláció volt. S néhányan úgy vélekedtek: az osztrák polgármesterek *nem akarták megérezni a szagot.*

4. Mit ér a szomszédság, ha európai?

A PRONAS 2007 márciusában nyílt levelet írt a heiligenkreuzi polgároknak, a levelet postaládákba dobták. A levél „Kedves szomszédaink! megszólítással fordul Heiligenkreuz lakóihoz, akiket arra kér, hogy támogassák a szentgotthárdiakat, mert a magyar város magában nem tudja megakadályozni az égető megépítését, s többek között így fogalmaz: *„Hihetetlen, de az Unió sem szabályozza azt, ami pedig erkölcsi sajátja, egyben nyilvánvaló minden normális embernek határon innen és túl, hogy ti. ne piszkítsunk a szomszéd portája elé!”* Magyarországon beszélgettünk olyan politikussal, szakemberrel is (még ha nem is akad sok ilyen), akik biztosak abban, hogy ha megépül az égető, az osztrák beruházó mindent megtesz a biztonságért, ezért eltúlzottnak tartják a tiltakozók aggályait. Ám ők is, mint az IP egyik magyar alkalmazottja osztoznak abban a véleményben, hogy az osztrák fél unfair módon járt el, amikor ide, erre a helyszínre tervezte az égető építését. *„...ha bemegyek egy oviba, mutatom, hogy itt egy ország, keletkezik egy csomó szemét, hol égessük el? Hová mutat a gyerek? Középre, nem? Nem a szomszéd orra alá.”* A magyar oldalon a szereplők egyöntetűen úgy ítélik meg, hogy az osztrák beruházó, a projektet támogató politikusok *vétettek a szomszédság elve, szabályai ellen* azzal, hogy ide telepítik az égetőt, ahogy azzal is, hogy semmibe veszik a beruházás által érintett szomszéd, a magyar város, a magyar politika tiltakozását, azaz fölényesen, lekezelően bánnak vele. Az, hogy a szomszédomat tiszteletben tartom, hogy nem teszem meg a szomszédommal azt, amit magamnak sem tennék, nem pusztán a mindennapi együttélés, hanem (legalábbis elvileg) az Unión belül is íratlan követelmény – a magyarországi diskurzusokban a szomszédság problémája uniós kontextusba ágyazódik.

A rendkívül tiszta, környezettudatos, a környezetvédelemben az Unión belül is élen járó Ausztria kettős mércével mér, hangzik a vád, hiszen amit otthon, a saját portáján nem tesz meg, azt könnyű szívvel megteszi a szomszédjában.³⁹ A beruházás ellen felsorolt érvek között

³⁹ *„Ha mi csinálnánk ugyanezt, az osztrák hadsereg már itt állna a határon.”* – hangzik egy városvezető sarkos véleménye. Többen, köztük a magyar államfő is megjegyezték, hogy amikor az osztrák határtól öt kilométerre fekvő magyarországi Torony községben lignitbánya megnyitását tervezték, akkor a magyar ellenzők mellett osztrákok is tiltakoztak, nem csupán zöldek, de maga Burgenland tartományfőnöke is. *„Most ugyanezt a szolidaritást nem látjuk, és nagyon hiányoljuk.”* – tette hozzá az államfő szentgotthárdi látogatásán tett nyilatkozatában. A lignitbányát nem nyitották meg.

a konfliktus kezdetétől szerepel a jószomszédi viszony megromlása (éle-
sebben: tudatos megrontása), ezt a magyarországi politikusok is szívesen
emlegetik megnyilatkozásaikban. Az égető megépítését ellenző lokális és
országos diskurzusban a *jó szomszédság fenyegetett és megőrzendő érték*ként
jelenik meg, mintha a konfliktus végső téje a két ország közötti hagyó-
mányos jószomszédi viszony lenne. Szentgotthárdon megfogalmazták
azt a reményt is, hogy az osztrák fél végül azért fog elállni a tervétől,
mert nem akarja kockáztatni a két ország hagyományosan jó kapcsolatát.
A remény megalapozatlannak látszik.

Két olyan szomszédról van szó, amelyek az EU tagállamai, a konf-
likthus tehát uniós térben zajlik. A magyar fél, ahogy korábban írtuk, az
uniós parlament elé vitte az ügyet, az osztrákok belügynek és gazdasági
kérdésnek tekintik az égető megépítését. Ezen túlmenően azonban az
Európai Unió mint normákat, szabályokat előíró és szankcionáló entitás, mint
vonatkoztatási keret jelenik meg a diskurzusokban.

A beruházást tervező és támogató szakemberek, politikusok a szom-
szédságról nem beszélnek, az EU hulladékgyűjtési irányelveiről annál
inkább. A projekt vezetője is a normatív uniós szabályokra hivatkozik:

„Ezt tényleg problémának látom, hogy a magyar oldal nem számol
a realitásokkal. Hiszen, aki csak egy kicsit is foglalkozik az EU-val,
annak tudnia kell, hogy a szemédeponiákat előbb vagy utóbb Magyar-
országon sem engedélyezik. (...) Az EU előírja, és Ausztriában ez már
így van, hogy nem deponálhatunk, égetnünk kell. És az égetés manap-
ság már olyan magas színvonalú, hogy Szentgotthárd városa nagy szí-
vességet tenne a levegőtisztaságnak, ha az otthoni tüzelés helyett
igénybe venné a (z égető által biztosított) távfűtést, hogy a levegő egy
kicsit tisztább legyen.”

Az égetőmű megépítésével tehát a beruházó nem tesz mást, mint
eminens tanulóként teljesíti az előírt penzumot. A magyar diák pedig,
ahelyett, hogy szorgalmasan készülne, igyekszik elszabotálni a tanulást,
mi több, a beruházás elleni tiltakozással végső soron az uniós szabályok
ellen vét. S ezt előbb-utóbb szankciók követik.

A magyar diskurzusokban ezzel szemben az Unió egyfajta politikai
autoritásként jelenik meg, amelynek biztosítania kell(ene) a tagállamok
állampolgárai számára az egyenlő jogokat. Amióta az égető terve nyil-
vánosságra került, a magyar szereplők minden fórumon hangsúlyozzák:

elvárják, hogy egyenrangú félként, azonos jogokkal vehessenek részt beruházás engedélyezési folyamatában, mint az osztrákok. Ha a szomszéd ország beruházása közvetlenül érint, sőt, veszélyeztet bennünket, szól az érvelés, akkor hallgattassunk meg mi is, legyen perdöntő a véleményünk. A demonstrációkon vétőjogot követeltek a civilek, elégtelennek találva az Espoo-i egyezmény kínálta lehetőségeket. Az elvárások, követelések részint Ausztriának, részint az Európai Uniónak szólnak. A szomszédos Ausztria – hangzik a vád –, miközben „ránk zúdítja a szemetét”, nem tekinti egyenrangú partnernek a magyar felet, noha ez, két uniós tagállamról lévén szó, elvárható lenne tőle. Egy szentgotthárdi képviselő, aki egyben a környezetvédelmi bizottság elnöke, így méltatlankodott:

„A mai napig úgy gondolják, hogy mi az unió másodrendű polgárai vagyunk. Ők ezt azért tartják, az osztrák ember nagyon kedves, nagyon barátságos ember, most én a politikai és gazdasági elitről beszélek. Többek között Olajos Péterrel, aki az uniós parlamentben a környezetvédelmi bizottságban ül, személyesen mentem el Kismartonba, át akartunk adni egy petíciót, és a takarítónő várt bennünket a portán, és nagy nehézségek árán tudtunk feljutni az irodába, ahol egy ötödrangú vagy huszadrangú aktakukac vette át a petíciót. Egy európai uniós képviselőtől!”

Nem pusztán a politikusok, a beruházó cég képviselői sem tekintenek bennünket egyenrangú partnernek, amikor nem tájékoztatnak, nem válaszolnak a kérdéseinkre, aggályainkra – a másodrendű EU-tagság élménye mindannyiszor visszaköszön a magyar elbeszélésekben.

Ha már Ausztria másodrangú uniós országgként, polgárokként kezel bennünket, az EU-nak bebizonyítjuk, hogy nem vagyunk alábbvalóbbak a korábban csatlakozott országoknál. Szentgotthárd polgármestere a 2008 áprilisában megtartott népszavazás fontos céljának tekintette, hogy *„azt is deklaráljuk az EU felé, hogy felvilágosult, tudatos európai polgárok vagyunk, akiknek véleményét nem lehet figyelmen kívül hagyni”*. Ebben a konfliktusban a magyar fél számára az EU egy olyan megkérdőjelezhetetlen tekintélyű fórumként jelenik meg, amely a tagállamok és állampolgáraik partikuláris érdekein felülemelkedve képes méltányos ítéletalkotásra, az igazságtalanságok orvoslására. Legalábbis ezt várnák el tőle.

A konfliktus értelmezését és kezelését uniós kontextusba emelve ingoványos terepre tévedünk. A közös IP osztrák oldalán tervezett hulladékégető tervezési és engedélyezési folyamata nemzetközi egyezmények

és nemzeti jogszabályok előírásai alapján, jogszerűen zajlik. A beruházás kivitelezői és támogatói a jog által körülbástyázott területen belül, ellenzői e terület határait feszegetve akarnak érvényt szerezni igazságuknak. Amíg azonban belátható, hogy az EU tagjaként az elfogadott és aláírt hulladékgazdálkodási szabályokat követni kell, arra már nincsenek szabályok, hogy mit is lehet kezdeni akkor, ha két szomszédos EU-tagállam között merülnek fel, s államhatárokon átnyúlnak a környezetvédelmi konfliktusok. Ráadásul a hulladékégető nem pusztán a jelenlegi eu-s direktívákhoz illeszkedő, s így környezetvédelmi szempontból üdvözlendő létesítmény, hanem gazdasági beruházás, így a megfelelő nemzetközi előírások betartásával együtt nemzeti hatáskörbe tartozik. A beruházás azonban közvetlenül érinti egy másik uniós tagállam néhányezer lakosát, akik kockázatot látnak benne, és ezért ellenzik, de minimális a lehetőségük arra, hogy a beruházást megakadályozzák. Az egyetlen esély (?) számukra, hogy precedenst teremtve, sikerül az égető ügyét eminens politikai ügyként megjelentetni és képviselni az uniós politikai küzdőtéren.⁴⁰ Ennek híján az Unió, mint felsőbb morális fórum szimbolikus és erőtlen fegyver marad a politikai részvétel jogáért folytatott küzdelemben.

5. Összegzés

A két szomszédos uniós tagállam határvidékén támadt környezetvédelmi konfliktus jelzi, hogy az egységesülő Európában sem szűnnek meg a határok; mentális határok élnek masszívan tovább, új határok jönnek létre, amelyek alapvető értékek, fejlesztéspolitikák mentén választanak el és kötnek össze, szimbolikussá, globálissá válnak. Ennek megfelelően

⁴⁰ Ezt mutatja az a tény, hogy nem kis részben a magyarországi tiltakozás és nyomásgyakorlás hatására, az Európai Parlament 2008. június 17-én elfogadta Anna Laperouzze „Vizekre vonatkozó környezetminőségi normák” című jelentését, amelyet „Lex Rábának” neveznek, s amely a több országot érintő, határon átlépő víz minőségének számottevő javulását eredményezheti – ha az Európa Tanács és a Környezetvédelmi Miniszterek Tanácsa is elfogadja a jogszabályt. Ennek érdekében a már említett Olajos Péter Magyarország néppárti EU-parlamentari képviselője kampányt kezdeményezett: minél több magánember, civil szervezet küldjön kérelmet az Unió miniszterelnökeinek és környezetvédelmi minisztereinek. A képeslapokon olvasható mondatok: „Stop the pollution of the river Rába!”, illetve „Vote for the water quality directive!” Az akció természetesen Szentgotthárdról indult, a PRONAS tagjai abban bíznak, hogy az Unió komolyan veszi a civil nyomásgyakorlást.

alakulnak e vidéken a határon átnyúló szomszédsági kapcsolatok, a két- és többoldalú együttműködés állandó struktúrái mellett azonos értékek, politikai célkitűzések alapján szerveződő, rugalmas, bővülő-szűkülő, önfejlesztő (zöld) civil és szakmai hálózatok jönnek létre.

A konfliktus az Ausztria és Magyarország, azaz két uniós és a schengeni övezethez tartozó ország között húzódó határ mentén alakult ki, és egyrészt átrajzolta a határon átnyúló szomszédsági kapcsolatok mintázatát, másrészt új határ- és szomszédsági diskurzusok megjelenését eredményezte. Maga a környezeti konfliktus és a körülötte kialakult diskurzusok túllépnek a lokalitás és az országok határain, európai uniós kontextusba ágyazódnak, s felvetik azt a kérdést is, hogy milyen esélyei vannak két tagállam között támadt környezeti konfliktus kezelésének, megoldásának az Unió keretei között.

A konfliktus és az azt övező diskurzusok éles fényt vetnek az EU-n belüli szomszédsági politika korlátaira. Ma hiányoznak azok a szabályok, garanciák, amelyek az államhatárokon átnyúló környezeti hatású és vitatott beruházások esetében mindegyik érintett félnek azonos, egyenrangú részvételi, döntési jogot biztosítanak. Lehetséges, hogy ilyen szabályok, garanciák nem teremthetők meg, s a döntések továbbra is a mindenkor aktuális politikai és gazdasági érdek- és erőviszonyok függvényében születnek. Ám az egyik fél kirekesztése a tényleges döntési folyamatból az érintett szomszédok közötti határok újbóli megerősödésével, a szomszédsági politika megromlásával jár.